

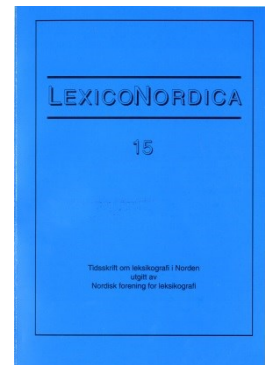
LexicoNordica

Forfatter: Niels Grotum Sørensen [cui bono? – en ny dansk–latin ordbog]

Anmeldt værk: Allan A. Lund: *Dansk–Latin Ordbog*, Gyldendals Røde Ordbøger, København: Gyldendal 2007

Kilde: LexicoNordica 15, 2008, s. 335-341

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Niels Grotum Sørensen

cui bono? – en ny dansk–latin ordbog

Allan A. Lund: *Dansk–Latin Ordbog*, Gyldendals Røde Ordbøger, København: Gyldendal 2007

1. Indledning

Allan A. Lund indleder sin nye ordbog (2007) med i et kort forord at opremse sine umiddelbare forgængere; Baden (1788/1831), Ingerslev (1850/65) og Kiær (1870). Lund kunne have udvidet listen til at inkludere tidligere vokabularier helt tilbage til Smith (1520), uden at det ville have rokket en tøddel ved hans pointe: Udgivelsen af en ny dansk–latin ordbog er en ganske bemærkelsesværdig begivenhed.

Lund omtaler selv (2007:5) ordbogen som et ”lille lexikon”, og den er da heller ikke meget større end sin lidt ældre søster, Thure Hastrups latin–danske ordbog i samme serie (1983). I Lunds ordbog finder man to næsten identiske forord på hhv. dansk og latin (2007:5–6), et kort essay om det latinske sprogs historie (7–11), tegn- og forkortelsesforklaring (12–13) og endelig selve ordbogsdelen (15–312).

Ordbogen rummer omkring 7.500 lemmata (mit overslag), hvor Ingerslev (1865) har fået plads til omtrent dobbelt så mange, og Kiær, der i mangel af bedre udgør den hidtidige standard for dansk–latin ordbøger, efter eget udsagn (1870:v) har ”nogle tusinde” flere end Ingerslev.

2. Lemma-udvalg

Et så begrænset format nødvendiggør selvfølgelig en benhård prioritering af, hvilke opslagsord der absolut ikke kan udelades, og hvilke der må ofres. Lund formulerer imidlertid intetsteds, hvilke kriterier opslagsordene er udvalgt efter, og dét bliver dermed op til læseren at forsøge at udlede.

I forordet oplyser han (2007:5), at bevæggrunden for at udarbejde en ny ordbog dels har været forgængernes fremskredne alder, dels den hastige udvikling, dansk sprogbrug har gennemgået i de seneste årtier. Det er dog uklart, hvor stor indflydelse denne udvikling i sproget har haft på

hans valg af opslagsord. Således forsøger Lund generelt ikke at oversætte moderne begreber; her findes hverken cykler eller racister, hvilket virker som en fornuftig beslutning: I slutningen af sidste årtusinde blev der på Vatikanets foranledning udarbejdet en ordbog til nylatin (Egger 1998), der burde dække dette behov.

Det er i det store og hele klassisk latin, Lund holder sig til – hvor han ser sig nødsaget til at angive en efterklassisk glose, markeres dennes afvigerstatus tydeligt med **asterisker**. Dette er i sig selv en betydelig forbedring i forhold til Kiær, der undertiden angiver latin fra forskellige perioder i én pærevælling. Dog er det problematisk, at dette ”efterklassiske” latin intetsteds defineres nærmere; hvor klassisk latin trods nogen uenighed om detaljen kan afgrænses til en nogenlunde veldefineret, overskuelig periode, dækker betegnelsen ”efterklassisk” potentielt over halvandet årtusinde og et nærmest uendeligt tekstkorpus.

Vender man blikket mod, hvilke glosser fra den udvalgte periode der så anføres, bliver billedet mere mudret. Sammenligner man med Hastrups latin–danske ordbog (1983), er der den åbenlyse forskel, at Hastrup har et klart defineret formål med bogen, der bestemmer hans glosevalg. Hans ordbog sigter mod latinundervisningen på de tidligste niveauer og må derfor dække ordforrådet hos de forfattere, der typisk læses i begynderundervisningen: primært Cæsar, Cicero og Horats, dernæst historikerne Livius og Sallust samt digterne Ovid og Vergil, med en mere pletvis dækning af øvrige forfatterskaber.

Latinsk komposition hører derimod normalt ikke hjemme i begynderundervisningen og dukker først op temmelig sent i universitetsstudiet af latin, så Lund er ikke bundet af lignende hensyn (se diskussionen af mulige målgrupper i kapitel 4). Et eksplicit, praktisk formål kunne måske ellers have hjulpet ham til at målrette dette udvalg, der undertiden virker en anelse tilfældigt.

Således kan det f.eks. undre, at der ikke er blevet plads til et selvstændigt opslag for det både på dansk og latin ganske udbredte verbum **kunne**, *posse*, (453.770 forekomster i KORPUSDK), men derimod til det efterklassiske udtryk for **adgangsbegrænsning**, **numerus clausus**, (69 forekomster).

At kunne findes dog stadig i ordbogen, blot som betydning 2 under **formå** (2.613 forekomster). Hvad jeg derimod ikke har kunnet finde, er en af de mest almindelige latinske konjunktioner overhovedet, postpositivet *-que*, der burde have optrådt sammen med *et*, *ac*, *atque* under det danske lemma **og**. Andre eksempler er mere i småtingsafdelingen, men bidrager dog til indtrykket af et vokabular udvalgt uden større konsekvens.

Siden Lunds forgængere i det 19. århundrede er der sket visse ændringer i, hvilke ord man af hensyn til sartere sjæle kan acceptere i en ordbog til et dannet publikum. Lund gjorde sig for få år siden bemærket ved en populær introduktion til det romerske kønsliv (2005), og han har da også her inkluderet et bredt udvalg af denne slags gloser i forskellige stillejer, fra **kusse**, *cunnus*, til **coitus**, *coitus*.

3. Ordbogens angivelser

Så meget om udvalget af danske lemmata. Lunds bud på de latinske oversættelser er selvfølgelig gennemgående fornuftige, alt andet ville være forbavsende, men et par eksempler illustrerer dog også nogle af vanskelighederne ved at lave en ordbog fra et moderne sprog til et dødt.

Det er da rigtigt, som Lund skriver i artiklen **latin**, at hvis en romer på Ciceros tid talte om *utraque lingua* eller *uterque sermo*, der grundlæggende blot betyder ”begge sprog”, så var det som oftest **græsk og latin**, der mentes. Men lagt i munden på en dansker anno 2008 kunne en mere oplagt tolkning af samme udtryk sagtens tænkes at være ”dansk og latin”.

Et andet eksempel: Lund oversætter **vulkan** til *mons*, og også det er jo på sin vis korrekt. Romerne skelnede tilsyneladende ikke så skarpt mellem vulkaner og andre bjerge, og *mons* betegner et bjerg slet og ret, uanset om det er af den ildsprudende slags eller ej. Ville en romer gøre det klart for enhver, at der var tale om en vulkan, måtte han benytte sig af en udvidelse som *mons ardens* e.l.

Det lille format sætter naturlige grænser for ikke blot antallet af lemmata, men også detaljegraden i de enkelte opslag. Lunds ordbog er på visse punkter måske nok mere detaljeret end Kiærs, men fungerer dog i passager alligevel nærmest blot som ordliste, uden udførlige oplysninger om typiske konstruktioner o.l., og brugeren vil derfor konstant skulle have en mere omfattende latinordbog ved sin side for at kunne konstatere, hvordan et givet udtryk konstrueres.

De konstruktionsoplysninger, der trods alt gives, optræder heller ikke med nogen indlysende systematik. F.eks. oplyses det, at *scīre* og *cognoscere* (hhv. at **vide** og **få at vide**) ofte konstrueres med akkusativ med infinitiv, men ikke at det samme gør sig gældende for bl.a. *sentīre* og *vidēre* (hhv. at **fornemme** og **se**). *Dīcere* optræder som oversættelse i (i hvert fald) tre opslag, **hævde**, **påstå** og **sige**, men kun i førstnævnte findes konstruktionsoplysningen (+*akk.*+*inf.*).

Når det gælder de morfologiske oplysninger, følger Lund gængs praksis for de fleste ordklassers vedkommende, således at han f.eks. for substantiver oplyser formen i nominativ og genitiv singularis og ordets køn (*servus*, *-ī m.*). Dog kan han kun sjældent afse plads til at angive uregelmæssigheder, og man må derfor ty til en større ordbog for at få samtlige variantformer. Dette er ganske rimeligt, men det havde været hensigtsmæssigt af hensyn til begyndere at oplyse om det i f.eks. forordet eller brugernøglen.

Lunds praksis er mere problematisk ved verberne, som han angiver i præsens infinitiv uden yderligere bøjningsoplysninger. (Sædvanligvis angives verber i latinordbøger i 1. person singularis, med angivelse af bøjningsmønster og øvrige hovedformer, hvor de er relevante). Dette gør han formodentlig (heller ikke dette diskuteres i forordet) for at stemme overens med praksis i ordbøger over moderne sprog, hvor infinitiv jo er standardopslagsformen.

Dette problem, hvilken verbalform man bør anføre i ordbøger fra moderne sprog til de klassiske, er der endnu ikke fundet et endegyldigt svar på; Kiær angiver infinitivformen, ”fordi det er det naturlige” (1870:iv), mens Ingerslev ud fra en praktisk overvejelse anfører både danske og latinske verber i personbøjet form, ”fordi de saaledes staae i den Latinsk–Danske Ordbog” (1850:vi). Baden beklager allerede i forordet til sin førsteudgave (1788:viii–ix), at han fra begyndelsen anførte de personbøjede former; henimod slutningen af arbejdet skiftede han holdning, og i sidste del af ordbogen optræder de latinske verber således i infinitiv. (Først med tredjeudgaven ved Badens søn blev dette gennemført konsekvent i hele ordbogen, 1831:iii). Også Cassells tovejsordbog (Simpson 1966) angiver i den engelsk–latinske del verberne i infinitiv, mens både Oxfords engelsk–latinske lommeordbog (Morwood 1994) og Egger (1998) anfører de engelske hhv. tyske opslagsord i infinitiv og de latinske oversættelser personbøjet.

Der er altså på dette punkt ingen helt fast praksis for ordbøger fra moderne sprog til latin, som der er det for ordbøger i modsat retning. Men det havde nok været at foretrække at angive i hvert fald de latinske verber i finit form. – Især i en ordbog af så begrænset format som denne, hvor brugeren konstant vil være nødt til at konsultere mere udførlige latin–danske eller latin–engelske ordbøger for de nærmere detaljer, forekommer det uhensigtsmæssigt, at man først skal finde ud af at omsætte verberne til finitte former, før de kan slås op.

For den, der kan sine bøjninger, vil dette selvfølgelig ikke volde større vanskelighed ved a-, e- og i-stammer (Lund angiver, som det

fremgår af citaterne ovenfor, lange vokaler så godt som konsekvent), men ved konsonantstammerne vil det ikke umiddelbart fremgå, om *capere* nu skal slås op under *capio* eller *capo*, og såkaldt uregelmæssige verber som *īre* og *esse* kan være endnu vanskeligere at gennemskue.

Rutinerede latinbrugere må selvfølgelig forventes at være fortrolige med bøjningen af både *capere*, *īre* og *esse*, men det er vel heller ikke dem, der har størst behov for at slå den slags ord op?

4. Målgruppe

Dette fører frem til et spørgsmål, der ofte har trængt sig på under læsningen i denne ordbog, og som samtidig udgør den største hindring for en rimelig anmeldelse: Hvem er denne ordbog skrevet til?

Lund giver ikke mange ledetråde, heller ikke om dette emne, i sit forord. – I det hele taget kunne man nok have udnyttet de to sider, forordet i alt optager, mere hensigtsmæssigt end til at levere samme, korte budskab på to forskellige sprog. Lund noterer blot lidt kryptisk (2007:5), at en ny dansk–latin ordbog længe har været et savn ”ikke blot for den, der vil fordybe sig i det latinske sprog, men også i den antikke romerske kultur”. Endvidere afslutter han sit indledende essay om latinens historie med en bemærkning (2007:11) om, hvor latin finder anvendelse i dag: ”hvis man vil være sikker på at navnet på ens nyopdagede sommerfugl eller grundstof ikke bliver uforståeligt som følge af den sproglige udvikling, skal man formulere det på latin.” Hvorvidt han forestiller sig, at man skal bruge hans ordbog som hjælp til dette, fremgår ikke.

Det er blevet antydnet tidligere, men lad det blot være slået fast en gang for alle: Latin er et stendødt sprog. Trods en ihærdig indsats fra enkelte entusiaster, især i Tyskland, Finland og Vatikanet, findes oversættelse til latin herhjemme stort set kun som del af universitetsstudiet af latin, samt muligvis på enkelte af de få gymnasier, hvor der stadig foregår egentlig undervisning i latin. Hvorledes en kortfattet dansk–latin ordbog skulle være til særlig gavn for ”den, der vil fordybe sig ... i den antikke romerske kultur” (Lund 2007:5), forekommer derimod ikke specielt indlysende – her ville en ordbog fra latin til et moderne sprog vel være mere anvendelig.

Grundlæggende må man kunne skelne mellem to grupper potentielle brugere af en ny dansk–latin ordbog: dels rutinerede latinbrugere, dels begyndere og alment interesserede, hvis man antager, at sådanne findes. Ingen af disse grupper kan imidlertid være helt tilfredse med denne bog.

For den rutinerede latinbruger, der nok kunne klare sig uden både

syntaktiske og morfologiske detailoplysninger, eller i hvert fald finde ud af at skaffe sig dem andetstedsfra, synes antallet af opslagsord simpelthen for lille til, at denne ordbog for alvor kan forventes at gøre nytte ved f.eks. universitetsundervisningen i latinsk komposition. Og begyndere, for hvem antallet af opslagsord måske er ganske passende, ville hurtigt komme i vanskeligheder, når de skulle til at bøje og konstruere de ord, de havde fundet.

Men måske har Lund og forlaget i virkeligheden haft en helt tredje målgruppe i tankerne, som vil være godt tilfreds med det begrænsede ordforråd og manglen på detailoplysninger. Det er da muligt, men hvem det skulle være, virker ikke umiddelbart indlysende.

5. Formalia

Som sædvanligt for denne serie er bogen nydeligt og klart trykt og forekommer ikke plaget af slåfejl. Eneste undtagelse er det sproghistoriske essay, der synes at være skrevet i hast. I denne del (2007:5–12) er der tilsyneladende også sket en fejl i formateringen, så man konsekvent har meget bred venstremargen på både venstre- og højresider.

6. Konklusion

Kiær (1870) har været pensionsmoden i mange år efterhånden. Den er besværlig at bruge og undertiden mere vildledende end vejledende i en sådan grad, at mange filologer helt har afskrevet den som ubrugelig. En ny dansk–latin ordbog har altså, præcis som Lund skriver i sit forord, længe været et savn.

Det er prisværdigt, at såvel forfatter som forlag har vist sig villige til at forsøge at imødekomme dette behov med udgivelsen af den foreliggende ordbog, der, sine begrænsninger til trods, nok vil finde et hjem i bogreolen hos mange af dem, der beskæftiger sig med oversættelse fra dansk til latin, som et supplement til Kiær. Bogens begrænsede format og uklare metode gør dog, at denne udgivelse ikke vil kunne erstatte, men kun supplere sine forgængere. Skulle Allan A. Lund engang finde lejlighed til at udarbejde en udvidet version, med en mere udførlig redegørelse for den bagvedliggende metode, ville det utvivlsomt blive hilst velkomment.

Litteratur

- Baden, M. Jacob 1831: *Dansk–Latinsk Ordbog*, Tredje forbedrede og forme-rede Oplag v. T. Baden, Kiøbenhavn: Gyldendalske Boghandlings Forlag 1831, først udgivet som *Dansk–Latinsk Ordbog, eller det Latinske Lexicons Tredje Deel, som indeholder de brugeligste danske Ord og Talemaader, med deres latinske Navne og Oversættelser*. Kiøbenhavn: P. D. Kiøpping 1788.
- Egger, Karl 1998: *Neues Latein Lexikon*, omarbejdet fra italiensk v. C. Grau et al., Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1998, først udgivet som *Lexicon recentis latinitatis*, Urbs Vaticana: Libraria Editoria Vaticana 1992.
- Hastrup, Thure 1983: *Latin–dansk ordbog*, Gyldendals Røde Ordbøger, 7. udgave, København: Gyldendal 1983, først udgivet 1959.
- Ingerslev, C.F.: *Dansk–Latinsk Ordbog til Skolebrug*, Anden, betydelig forøgede og forbedrede Udgave, Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel 1865, først udgivet Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandlings Forlag 1850.
- Kiær, L. Ove 1870: *Dansk–latinsk Ordbog nærmest til Skolebrug*, Kjøbenhavn: Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst.
- KORPUSDK = *KorpusDK – sproget i brug*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, <http://ordnet.dk/korpusdk> (juni 2008).
- Lund, Allan A. 2005: *I seng med romerne. Køn og sex i det antikke Rom*, København: Museum Tusulanums Forlag.
- Lund, Allan A. 2007: *Dansk–Latin Ordbog*, Gyldendals Røde Ordbøger, København: Gyldendal.
- Morwood, James 1994: *The Pocket Oxford Latin Dictionary*, Oxford: Oxford University Press.
- Simpson, D.P. 1966: *Cassell’s New Latin–English English–Latin Dictionary*, fjerde udgave, London: Cassell & Company Ltd. 1966, først udgivet 1959.
- Smith, Henrik 1520: *Hortulus synonymorum*, København: Melchior Blumme 1520, genudgivet i faksimile v. Inger Bom, Det 16. århundredes danske vokabularier II, København: Akademisk Forlag 1974.

Niels Grotum Sørensen
 stud.mag.
 Renæssancens sprog i Danmark
 Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
 Christians Brygge 1
 DK-1219 København K
 ng@dsl.dk